

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE

Nietzsche și Eterna Reîntoarcere

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Vasile Muscă

Student-doctorand:

Korpos Elisabeta Diana

2017

Cuprins

Introducere	5
Capitolul 1: Istoria receptării lui Nietzsche în cultura secolelor XIX și XX	9
1.1. Receptarea lui Nietzsche în cultura germană.....	10
1.1.1. Nietzsche prin prisma lui Ernst Bertram.....	11
1.1.2. Nietzsche prin prisma lui Martin Heidegger.....	27
1.1.3. Nietzsche prin prisma lui Karl Löwith.....	34
1.1.4. Nietzsche prin prisma lui Eugen Fink.....	51
1.2. Receptarea lui Nietzsche în cultura franceză.....	67
1.2.1. Nietzsche prin prisma lui Pierre Klossowski.....	67
1.2.2. Nietzsche prin prisma lui Gilles Deleuze.....	77
Capitolul 2: Ideea Eternei Reîntoarceri în exegeza contemporană	86
2.1. Eterna Reîntoarcere în interpretarea lui Heidegger.....	86
2.1.1. Eterna Reîntoarcere – caracter fundamental al <i>ființării în întregul ei</i>	87
2.1.2. Eterna Reîntoarcere – ultima poziție metafizică fundamentală din gândirea occidentală.....	100
2.1.3. Eterna Reîntoarcere – <i>suprema aducere la persistență a nesubzistentului</i>	109
2.2. Eterna Reîntoarcere în interpretarea lui Gilles Deleuze.....	120
2.2.1. Jocul Eternei Reîntoarceri.....	120
2.2.2. Afirmarea/negarea Eternei Reîntoarceri de către știință.....	123
2.2.3. Eterna Reîntoarcere – două aspecte.....	125
2.2.4. Eterna Reîntoarcere – sinteză a dublei afirmații.....	130
2.2.5. Eterna Reîntoarcere – două genealogii diferite.....	131
2.2.6. Eterna Reîntoarcere – a treia figură a transmutației.....	134
2.3. Eterna Reîntoarcere în interpretarea lui Gianni Vattimo.....	138
2.3.1. Amurgul subiectului metafizic.....	138
2.3.2. Eterna Reîntoarcere – element de acceptare, institutiv și fondator.....	144
2.3.3. Voința de putere – esență a Eternei Reîntoarceri.....	148
2.3.4. Eterna Reîntoarcere – soluție alegorico-profetică.....	153
2.3.5. Ultraomul ultrametafizic.....	155

Capitolul 3: Doctrina Eternei Reîntoarceri.....	168
3.1. Aforismul 341. <i>Știința voioasă.....</i>	168
3.2. <i>Așa grăit-a Zarathustra. Despre Eterna Reîntoarcere.....</i>	176
3.2.1. <i>Despre viziune și enigmă.....</i>	176
3.2.2. <i>Convalescentul.....</i>	179
3.3. Aforismul 56. <i>Dincolo de bine și de rău.....</i>	183
3.4. <i>Ecce Homo. Despre Eterna Reîntoarcere.....</i>	186
3.5. <i>Voința de putere. Despre Eterna Reîntoarcere.....</i>	190
3.5.1. <i>Criza: Nihilismul și ideea de reîntoarcere.....</i>	190
3.5.2. <i>III. Eterna Reîntoarcere.....</i>	192
Concluzii.....	201
Bibliografie.....	204

Nietzsche și Eterna Reîntoarcere

Cuvinte cheie: Eterna Reîntoarcere, Friedrich Nietzsche, doctrină a eternizării sinelui, mișcare circulară, vieți identice temporal, dar distincte numeric și calitativ, prezentul coincide cu viitorul și trecutul, memorie colectivă a sinelui etern repetat, supraomul ca substitut pentru orice ideal transcedental, nou tip de umanitate, *ego fatum*.

Rezumat:

Această lucrare, intitulată *Nietzsche și Eterna Reîntoarcere*, își propune să deschidă orizontul unor noi perspective de analiză a ideii de Eternă Reîntoarcere a Identicalului, constituind totodată un ghid substanțial în aprofundarea gândirii lui Friedrich Nietzsche. Eterna Reîntoarcere este un concept indispensabil înțelegerii universului nietzscheean, inseparabil de *voința de putere*, *supraom*, *transmutarea tuturor valorilor*, *moartea lui Dumnezeu* și *nihilism*.

Fundamentul acestei cercetări îl constituie expunerea cronologică a unei istorii a receptării gândirii lui Nietzsche în cultura germană și franceză. Am lărgit constelația de referințe culturale prin prezentarea efectului pe care Nietzsche l-a avut în România interbelică asupra unor personalități precum Lucian Blaga, Mircea Eliade și Emil Cioran, în Italia prin Gianni Vattimo, Maurizio Ferraris, în Olanda prin Paul van Tongeren, în Statele Unite prin Walter Kaufmann, Alexander Nehamas, în Spania prin Sergio Antoranz. Pe lângă expunerea obiectivă a acestor interpretări valoroase și probate istoric, lucrarea conține analize comparative și oferă un reper critic asupra perspectivelor filosofice amintite, prin poziționarea consubstanțială sau polemică față de acestea.

Am întâmpinat dificultăți în a găsi textele în care se accentuează ideea Eternei Reîntoarceri, în a alege interpretările exegeților pentru expunere și analiză, în a consacra spațiul de desfășurare a lor în această teză, precum și în a-mi găsi punctul de oprire în lecturarea lor, deoarece Nietzsche este dezbătut aproape incomensurabil în istoria filosofiei universale. Îmi exprim totodată temerile cu privire la ne-menționarea unor exegeți străluciți

sau lipsa accentuării unor interpretări. Am încercat să conturez o imagine cât mai complexă a ideii de Eternă Reîntoarcere, axându-mă pe filosofie, fără să insist asupra datelor biografice, a conexiunii lui Nietzsche cu poezia, literatura și muzica, sau asupra revendicării teoriilor sale de către național-socialism.

Metodologia cercetării utilizate este abordarea deductivă de la general: capitolul 1. **Istoria receptării lui Nietzsche în cultura secolelor XIX și XX**, la particular: capitolul 2. **Ideea Eternei Reîntoarceri în exegeza contemporană**, apoi la individual: capitolul 3. **Doctrina Eternei Reîntoarceri**. Structura argumentativă a acestei lucrări se articulează în trei capitole, zece subcapitole divizate și ele în sub-subcapitole, conține un număr de 209 pagini și 428 note de subsol.

Capitolul I, intitulat *Istoria receptării lui Nietzsche în cultura secolelor XIX și XX*, cuprinde informații consistente necesare înțelegerii aprofundate și de ansamblu al contextului general specific universului nitzscheean, prin expunerea și analizarea interpretărilor exegeților Ernst Bertram, Martin Heidegger, Karl Jaspers, Karl Löwith și Eugen Fink pentru a evidenția impactul pe care l-a avut asupra culturii germane, și ale lui Pierre Klossowski, Gilles Deleuze, Paul Ricoeur, Georges Bataille, Michel Foucault, Patrick Wotling, reprezentanți ai culturii franceze.

Opera lui **Ernst Bertram** publicată în 1918: *Nietzsche; Versuch einer Mythologie*, conturează un personaj mitologic din Nietzsche, care, considerându-se conducător al unor forțe supraindividuale creatoare, conservatoare și totodată revelatoare precum misterele din Eleusis¹, se eternizează prin sfârșitul său eroic, devenind el însuși un mister. Eterna Reîntoarcere este doar o „himeră fundamentală pronunțat educativă”² și o „veșnică autocrucificare”³.

Pentru **Martin Heidegger**, gândirea lui Nietzsche reprezintă un sistem metafizic fundamentat pe conceptul voinței de putere care desemnează ființarea ca ființare. Conform concepției lui Vasile Muscă însă, voința de putere nu conferă gândirii lui Nietzsche forma unui

¹ Cultul pantheonului ce menține unită lumea, salvând-o de la haos, dacă este respectat prin tăcere. Acest mister relevă supremația spirituală a grecilor, precum și uriașa lor responsabilitate asupra umanității.

² Ernst Bertram, *Nietzsche, Încercare de mitologie*, Humanitas, București, 1998, p. 292.

³ Ibidem, p. 115.

sistem, deoarece acesta este un principiu biologizant, dinamic și complex, iar nu un principiu metafizic stabil și consistent al realității.⁴ Pentru Heidegger, Nietzsche nu reușește să depășească metafizica, deoarece eșuează în a înțelege ce anume fundamentează ființa și pentru că nu a depășit dualismul platonice ființă-devenire, identitate-diferență, însă este ultimul gânditor metafizician, deoarece anunță sfârșitul metafizicii europene prin raționalitatea extinsă a tehnicii.

În interpretarea lui **Karl Löwith**, filosofia experimentatorului Nietzsche este un „sistem în aforisme”⁵ periodizată în trei etape: prima, denumită *tu trebuie*, este dominată de influența lui Wagner și Schopenhauer; etapa *eu vreau* (metamorfozarea din cămilă în leu) este caracterizată prin căutarea propriului destin; etapa *eu sunt* (metamorfozarea din leu în copil) culminează prin Nietzsche - profet al Eternei Reîntoarceri. Prin Eterna Reîntoarcere ca transgresare de sine a nihilismului, Nietzsche încearcă să depășească temporalitatea și să recupereze dimensiunea cosmologică a presocraticilor de pe soclul modernității creștine. Perspectiva antropologică și cea cosmică reiese din dubla posibilă analiză a Eternei Reîntoarceri, ca „religie atee” și „metafizică fizică”⁶. Din Eterna Reîntoarcere ca imperativ categoric etic al unui postulat practic, din voința umană de a determina un scop suprem, rezultă sensul istoric și antropologic. Un contra-sens se desprinde din sensul cosmologic: eternul curs circular al lumii naturale aneantizează scopurile și-l înstrăinează pe om de lume. Pentru Löwith, dimensiunea etică și demonstrația științifică sunt la fel de importante în prezentarea ideii de Eternă Reîntoarcere. Voința de neant, inversată în voința de Eternă Reîntoarcere, dezvoltă parabola omului ca Reîntoarcere a Aceluiași, dornic mereu de a-și fixa un scop ideal, cuprins paradoxal în lumea ca Repetiție a Identicalului lipsită de sens, creatoare și devoratoare de sine.

Conform interpretării lui **Eugen Fink**, viața omului-labirint Nietzsche este un secret mai tainic decât opera sa. Principiul operațional specific filosofiei sale camuflate sub deghizări estetico-psihologice este echivalența dintre *ființă și valoare*⁷. În noua dimensiune metafizică a lui Nietzsche timpul este etern, perisabilul permanentizat, repetiția unicitate, necesitatea co-

⁴ Vezi Vasile Muscă: *Marea amiază*, Editura Ideea Europeană, București, 2014, p 145.

⁵ Karl Löwith, *Nietzsche: philosophie de l'éternel retour du même*, Éditions Calmann-Lévy, Paris, 1991, p 19.

⁶ Ibidem, p 103.

⁷ Eugen Fink, *La philosophie de Nietzsche*, Les Éditions de Minuit, Paris, 1965, p 23.

aparține libertății și invers. Repetiția este însăși natura derulării temporale și nu există viață originală care să nu fie repetiție. Se frânge timpul liniar, iar prezentul coincide cu viitorul și trecutul. Fink nu se îndoiește de ateismul lui Nietzsche, care îl substituie pe Dumnezeu cu Pământul. Eterna Reîntoarcere este o doctrină ezoterică, inefabilă, o nouă experiență a lumii, o nouă știință a timpului și un concept cosmologic a problemei morale.

Importantă la Nietzsche, conform viziunii lui **Pierre Klossowski**, este distincția dintre gândirea gregară și gândirea cazurilor individuale excepționale. Cultura moralei creștine substituită de cultura burgheză, apoi de automatismul industrializării sociale va desensibiliza umanitatea. Nietzsche va susține o cultură a afectelor, a viului, a cazului particular prin experiența trăită a Eternei Reîntoarceri. În fiecare individ se mișcă un flux, pe care-l putem numi atenție, voință sau amintire, și un reflux, pe care-l putem numi indiferență, relaxare sau uitare, care formează semnificative sau nesemnificative fluctuații ale unui gând. Individul le consideră posesiile sale, dar de fapt aparțin tuturor și nimănui. Dacă indivizii formează un sistem de semne, apare un cod zilnic al semnelor ce ne ajută să comunicăm. Sinele este un semn în acest cod, iar semnul este o urmă a unei fluctuații, pe care o constituim ca gândire. Eliminarea lui Dumnezeu deschide *tonalitatea sufletului* tuturor identităților sale posibile. Anamneza se referă la revelația Cercului Vicios, care va duce la uitarea propriului eu pentru a accepta toate posibilitățile sinelui. Nietzsche dezvoltă teoria Cercului Vicios pornind de la *revrutul ne-vrutului*⁸, la voința de putere creatoare, elaborând o teorie a cazului fortuit. Aderentul doctrinei va accepta dizolvarea sinelui său întâmplător pentru a primi un alt sine, la fel de întâmplător, care nu este altceva decât surplusul aceleiași existențe prezente, gestionat de economia Cercului Vicios. Spunând *da*, individul aprobă toate bucuriile și suferințele posibile ce aparțin propriului potențial, seria precedentă și cea succesivă, pentru a se regăsi pe sine cândva încă o dată. Conspirația Cercului Vicios este proiectată împotriva științei, a moralității și a selecției naturale darwiniste care conspiră cu gregaritatea. Contrar scopului vizat, Cercul Vicios conduce la regres istoric și la inuman prin demolarea tuturor schemelor inteligibile speciei om. Prin realizarea industrializării, drept o parte din proiectul lui Nietzsche,

⁸ Pierre Klossowski, *Nietzsche et le Cercle Vicieux*, Mercure de France, Paris, 1969, p 105.

în locul supraomului, un nou tip amoral de gregaritate, *super-gregarul*⁹ a ajuns să stăpânească pământul.

Gilles Deleuze vede în filosofia lui Nietzsche o antimetafizică și o antidialectică absolută. Pentru a pune punct istoriei nihilismului și supremației forțelor reactive alimentate de dialectica socratico-hegeliană, trebuie înlocuit principiul de evaluare al perspectivelor în locul schimbării valorilor divine cu cele umane. Pentru o înțelegere autentică a gândirii lui Nietzsche, Deleuze ne învață să nu confundăm voința de putere cu *dorința de dominare*, pe cei *tari* din regimul social cu cei *puternici*, să nu considerăm Eterna Reîntoarcere ca fiind un concept preluat de la presocratici, semnificând revenire în același punct, și ultimele sale opere descalificate de nebunie.¹⁰

Capitolul al II-lea, **Ideea Eternei Reîntoarceri în exegeza contemporană**, surprinde din multe unghiuri perspective silueta gândului Eternei Reîntoarceri conturată de Martin Heidegger, Gilles Deleuze și Gianni Vattimo.

În interpretarea lui **Martin Heidegger**, **Eterna Reîntoarcere**, deoarece gândește ființarea în întregul ei, este un **gând metafizic**. Eterna Reîntoarcere este **caracterul fundamental al ființării în întregul ei** văzută ca devenire eternă necesară lipsită de ordine plănuită, având spațiu finit, timp infinit și forță finită ale cărei schimbări sunt incomensurabile. Caracterul universal al lumii este forța limitată și determinată, forța ca voință de putere. Deoarece esența lumii e finită, întregul lumii este limitat și el. Ființarea în întregul ei este voință de putere din perspectiva constituției sale, și Eternă Reîntoarcere din perspectiva **modului ei de a fi**.

Gândul Eternei Reîntoarceri este întemeiat în temporalitatea timpului eternității unde se află omul, de aceea este un gând antropomorf. Orice interpretare a lumii este o antropomorfizare, iar orice încercare de dez-antropomorfizare este tot făcută de om, prin urmare Eterna Reîntoarcere este un **gând antropomorf și dez-antropomorf totodată**.

Cel mai greu gând este o contra-mișcare, un contra-gând și o contra-credință a valorilor filosofiei occidentale înțeleasă ca platonism. Eterna Reîntoarcere este **ultima poziție**

⁹ Pierre Klossowski, *Nietzsche et le Cercle Vicioux*, Mercure de France, Paris, 1969, p 249.

¹⁰ Vezi Gilles Deleuze: *Nietzsche*, Editura All Educațional, București, 1999, p 33.

metafizică din gândirea occidentală. Voința de putere este, în esența sa, Eterna Reîntoarcere.¹¹ Voința de putere este unicul principiu de instituire a valorilor și este cea care numește esența ființei. Deoarece nihilismul este înțeles ca proces de devalorizare a valorilor supreme, Eterna Reîntoarcere este și un **gând nihilist**.

Pentru Heidegger, metafizica este adevărul ființării în întregul ei. Omul care gândește Eterna Reîntoarcere ca adevăr al ființării în întregul ei, se va transforma pe sine, istoria, ființa și însăși ființarea în întregul ei. Eterna Reîntoarcere, ființarea în întregul ei, Dumnezeu sunt doar întrebări ce aparțin domeniului chestionabil al omului.

Identical care se reîntoarce etern este nesubzistentul. Prin reîntoarcerea identicalului se ajunge la persistență. „Eterna Reîntoarcere este **cea mai persistentă aducere la persistență a nesubzistentului.**”¹²

Eterna Reîntoarcere, alături de voința de putere, transmutarea tuturor valorilor, nihilism, supraom și dreptate, este unul din cele **cinci cuvinte fundamentale** ce corespund esenței metafizicii lui Nietzsche. Ștefan Augustin-Doinaș este de părere însă că aceste cuvinte nu cuprind filosofia propriu-zisă a lui Nietzsche, ci reprezintă mai degrabă vocabularul lui Nietzsche prin care Heidegger vorbește despre metafizica epocii noastre dominată de tehnologie.

Aaron Dopf¹³ afirmă că, cel mai probabil intenționat, Heidegger oferă o interpretare eronată a gândirii lui Nietzsche și a conceptului de Eternă Reîntoarcere. Această neînțelegere poate fi explicată prin faptul că analiza lui Heidegger nu este o interpretare, ci o apropiere a gândirii lui Nietzsche de propriul său proiect ontologic; își fondează teoriile pe notele lui Nietzsche publicate postum (*Voința de putere*) și nu pe cele publicate în timpul vieții; reducându-l la metafizician, îi ignoră lui Nietzsche multiplele fațete, în special pe cea de psiholog excepțional; filosofia sa interpretată drept sistem metafizic nu ține cont de pozițiile a-sistematice vehement susținute de Nietzsche; voința de putere și Eterna Reîntoarcere pot fi și trebuie unificate, însă nu la nivel metafizic, deoarece voința de putere este un concept

¹¹ Martin Heidegger, *Despre Eterna Reîntoarcere a Aceluiași*, Editura Humanitas, București, 2014, p 271.

¹² Idem, *Metafizica lui Nietzsche*, Editura Humanitas, București, 2005, p 59.

¹³ Aaron Andrew Dopf este Lector universitar, Departamentul de Filosofie, la Clayton State University, Georgia.

metafizic, dar Eterna Reîntoarcere este o doctrină psihologică și doar un pas corector spre afirmarea supremă a vieții exprimată în *amor fati*.¹⁴

Însă pentru Alexandru Boboc „interpretarea propusă de Heidegger rămâne una dintre cele mai bine susținute din istoria cercetării operei lui Nietzsche. Dincolo de orice obiecție, analizele heideggeriene constituie puncte de referință în dezbaterile în jurul controversatului Nietzsche”¹⁵.

În universul interpretativ al lui **Gilles Deleuze**, Dionysos deține jocul Eternei Reîntoarceri, care urmărește **numărul câștigător prin care se afirmă destinul, necesitatea și hazardul însuși, devenirea dar și ființa devenirii, unu dar și multiplul**. Doar supraomul este capabil să emită o asemenea aruncătură de zaruri. Filosofia lui Nietzsche ne arată perspectiva de a crede în inocența devenirii, iar Eterna Reîntoarcere în inocența jocului.

„În eterna reîntoarcere, nu Același sau Unu sunt cele care revin, ci reîntoarcerea este ea însăși Unu care se spune doar din/despre divers și din/despre ceea ce diferă.”¹⁶ Tocmai de aceea **Nietzsche respinge teoria științifică a afirmării mecaniciste a Eternei Reîntoarceri și a negării termodinamice a acesteia**, deoarece ambele recad în nediferențiat și identic, pornind de la existența unui stadiu final al devenirii. Dimpotrivă, Eterna Reîntoarcere pretinde principiul reproducerii diferitului și al repetiției diferenței, al voinței de putere.

Eterna Reîntoarcere, ca **doctrină cosmologică și fizică**, reprezintă noua formulare a sintezei speculative prin care se afirmă multiplul. Ca **doctrină etică și de două ori selectivă**, Eterna Reîntoarcere reprezintă noua formulare a sintezei practice prin care se afirmă bucuria diversului. Eterna Reîntoarcere oferă voinței o regulă kantiană: *ceea ce vrei, să-l vrei în așa fel încât să-i vrei și eterna reîntoarcere*. Prima selecție elimină forțele reactive puțin dezvoltate. În a doua selecție, nihilismul se învinge pe sine, iar negația devine putere afirmativă. Prin Eterna Reîntoarcere, nihilismul devine deplin, făcând din negație o negare a forțelor reactive. Bucuria constă în faptul că lucrurile mărunte nu revin, deoarece ori sunt eliminate, ori sunt

¹⁴ Aaron Dopf: *Nietzsche, Heidegger and the Eternal Return*, in *Auslegung: a journal of philosophy*, Volume 26, Number 2, 2003, p 44.

¹⁵ Alexandru Boboc, *Nietzsche. Între elenism și modernitate sau dincolo de actual și „inactual”*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2003, p 39.

¹⁶ Gilles Deleuze, *Nietzsche și filosofia*, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, București, 2005, p 56.

metamorfozate dionisiac. Prin Eterna Reîntoarcere ca ființă selectivă afirmația se menține ca singura calitate a voinței de putere, iar acțiunea ca singura calitate a forței.

Eterna Reîntoarcere este **sinteză a dublei afirmații**. Afirmația primă este multiplul, devenirea, hazardul. Multiplul este unu, devenirea este ființă și hazardul necesitate dacă devin obiectul unei afirmații secunde: reflectarea. „Ființa se spune din/despre devenire, Unu din/despre Multiplu, necesitatea din/despre hazard, dar numai în măsura în care devenirea, multiplul și hazardul se oglindesc în cea de-a doua afirmație care le ia ca obiect.”¹⁷

Pe scurt, Eterna Reîntoarcere este „sinteză a timpului și a dimensiunilor sale, sinteză a diferitului și a reproducerii lui, sinteză a devenirii și a ființei, afirmându-se din/despre devenire, sinteză a dublei afirmații.”¹⁸

Conform clasificării lui Deleuze, **etapele victoriei nihilismului**, în ceea ce privește omul, sunt: resentimentul, conștiința încărcată, idealul ascetic, deicidul, ultimul om și omul care își vrea pierzania. Acestea pregătesc terenul pentru transmutația valorilor. **Cele patru figuri ale transmutației** sunt: afirmația, afirmația dedublă, afirmația dublată și produsul afirmației. Din cauza evaluărilor deformate ale omului reactiv a luat naștere creștinismul, gândirea despre eu, Dumnezeu, cauzalitate și scop final. Prima figură a afirmației face din devenire și multiplu obiectul unei afirmații. A doua figură a transmutației constă în afirmarea afirmației. Jocul Eternei Reîntoarceri, prin care doar afirmația se reîntoarce, constituie **a treia figură a transmutației** valorilor. Eterna Reîntoarcere respinge omul, deoarece în esența sa, el este o ființă reactivă. Pentru ca omul să intre în Eterna Reîntoarcere, trebuie ca acesta să nu își mai combine forțele cu reacțiunea și nihilismul. A patra figură a transmutației produce supraomul, reunirea a tot ceea ce poate fi afirmat.

În interpretarea lui **Gianni Vattimo**, ideea Eternei Reîntoarceri își propune construirea practică a unui om fericit capabil să își dorească etern reîntoarsă propria existență resimțită ca **perfectă unitate de esență și semnificație**. Aceasta implică negarea timpului și mentalității metafizice tradiționale conceput ca timp conflictual oedipian, dar și o reînnoire radicală a omului. Eterna Reîntoarcere este doctrină a mânturii trecutului și a producerii Ultraomului.

¹⁷ Gilles Deleuze, *Nietzsche și filosofia*, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, București, 2005, p 218.

¹⁸ Ibidem, p 59.

Trecutul omului ca istorie nihilistă a metafizicii, a cauzalității și a sciziunii de sens, valoare, esență, semnificație trebuie răscumpărat printr-o transformare radicală a naturii omului. Soluția propusă de Nietzsche este construirea de unități de semnificație și producerea liberă de simboluri. Creativitatea voinței nu poate avea loc în societatea lui *ratio*, în lumea moral-metafizică a responsabilității, ci numai dincolo de *maladia lanțurilor*, dincolo de logica dominării și conflictului, dincolo de lumea originară împărțită în slugi și stăpâni, și anume în lumea gândirii genealogice. În itinerariul urmat de Nietzsche pentru demascarea metafizicii, un rol important îl are conexiunea Eternei Reîntoarceri cu eliminarea transcendenței platonico-creștine. Eterna Reîntoarcere presupune constituirea unei lumi în care semnificația nu mai transcende existența. Aceasta ne eliberează de structura liniară a timpului și de conformația dominării. Eterna Reîntoarcere este **decizia istorică eternizantă eliberatoare a simbolicului ce descătușează umanitatea de *maladia lanțurilor* din lumea lui *ratio*.**

Doar **omul pe deplin fericit**, care poartă în interior toată semnificația clipelor din viața sa ca o coincidență perfectă între ființă și sens, poate să vrea clipa așa cum e, mereu, fără nicio raportare la transcendență. Vattimo spune că problema care trebuie pusă este următoarea: „Cât ar trebui să te iubești pe tine și viața, ca să nu mai dorești nimic altceva decât repetarea eternă a momentului și a opțiunii aceluia moment?”¹⁹ Cheia interpretării nu constă în poziție ascetico-stoică, și anume cât de puternic ar trebui să fii ca să accepți eternitatea momentului, oricum ar fi el, ci cât de fericit ar trebui să fii ca să poți să îți dorești Eterna Reîntoarcere a clipei. Eterna Reîntoarcere este un **anunț alegoric și profetic**, deoarece încearcă să dezlege enigma problemei omului nemetafizic. Propune umanității un experiment cu ea însăși, care după proba practică, își va elucida propria sa semnificație. Prin **caracterul său teoretico-practic** transcende orice formulare concretă.

Pe lângă interpretarea scenei din textul *Despre viziune și enigmă* cu mușcătura șarpelui de către păstor ca fiind acceptarea Eternei Reîntoarceri (teză preluată de la Löwith), Vattimo adaugă caracterul de decizie. Păstorul decide să instituie și să fundeze Eterna Reîntoarcere însăși, aceasta fiind așadar **element de acceptare, institutiv și fondator**, deoarece ea trebuie să fie aleasă ca posibilitate, voită, nu doar acceptată. Mușcătura păstorului poate fi interpretată ca fiind actul istoric prin care se instituie o nouă omenire.

¹⁹ Gianni Vattimo, *Subiectul și masca*, Editura Pontica, Constanța, 2001, p 236.

Problema formării ultraomului trece dincolo de alegorie, căutând soluții imediate artistico-politice pentru realizarea lui concretă. Modul lui Nietzsche de depășire a tradiției metafizice are caracter non-dialectic și ultrametafizic. Ultraomul nu este subiect conciliat, pentru că nu este legat reactiv de separația ideal-real, a apărea-a fi. **Ultraomul trăiește în sine cele trei aspecte fundamentale ale Eternei Reîntoarceri:** este eliberat de structura oedipiană a timpului linear, este eliberat de metafizica și structurile ei autoritare, și este eliberare a simbolicului și a dionisiacului. Ultraomul neagă transcendența și recunoaște spiritul ca instrument al trupului.

Istoria lumii noastre este istoria diferenței între ființă și ființare, semnificat și semnificat, sclav și stăpân, tată și fiu. **Depășirea metafizicii coincide cu sfârșitul și depășirea subiectului, a ființei și a diferenței.**

Libera creativitate din lumea ultraomului produce simboluri și moduri de a fi nereactive, și aceasta este unica noutate autentică. E necesar să preferăm concepția *ființei slabe* în detrimentul *ființei forte* menținute de metafizică. Istoria trebuie concepută ca un fapt al succesiunii interpretărilor, iar etica înțeleasă ca *pietas*. Omul definit în termeni de întâmplare, devenire, mortalitate, care prezintă respect pentru cultul memoriei, pentru ceea ce a trăit și a lăsat urme, cultură și valori asigură continuitatea cu istoria umană și înlănțuirea semnificațiilor, oferind sens experiențelor trăite actual. Pentru asta, trebuie să înlăturăm așa-numitele evidențe, legi universal-valabile, autoritarisme, adevărul ca principiu prim, înșelătoria platonice: separația dintre o lume a esenței și una a aparenței. Trebuie subliniat slăbirea sensului istoriei și spulberată concepția subiectului *forte* și a altor structuri tari ale metafizicii.

Vattimo stabilește o circularitate între creștinism, *ontologia slabă* și o etică a non-violenței. Prin noua sa ontologie, Vattimo crede că a găsit adevărata înțelegere a mesajului creștin în interpretare nihilistă, care este *caritas*. *Gândirea slabă* reia din moștenirea creștină principiul carității și refuzul violenței. Caritatea creștină e înțeleasă de Vattimo drept datoria iubirii față de semenii noștri. Vattimo este de părere că Nietzsche dorea să transmită viitoarei societăți umane înțelepciunea Ultraomului, al creatorului de valori. Omul-de-dincolo este interpret original al lumii și maestru în arta de a trăi. Idealul Ultraomului se conturează ca unicul ideal moral posibil al timpului nostru ca epocă a nihilismului. Cultura modernității

noastre se caracterizează prin pluralism interpretativ. Dezvoltarea științei, tehnicii și a comunicării reprezintă procesul de pluralizare a lumilor care duce la descoperirea lui Dumnezeu ca minciună și care cere un Ultraom. Acest interpret autonom, ca subiect înțelept plural, oferă un ideal de configurare a vieții care își trăiește propria interpretare fără a o considera adevărată în sens metafizic.

Ultimul capitol, intitulat **Doctrina Eternei Reîntoarceri**, cuprinde analiza celor mai importante citate în care apare prezentată ideea Eternei Reîntoarceri de către Nietzsche însuși: aforismul 341 din *Știința voioasă*, textele *Despre viziune și enigmă* și *Convalescentul* din capodopera *Așa grăit-a Zarathustra*, aforismul 56 din *Dincolo de bine și de rău* și pasajele care conțin ideea de Eternă Reîntoarcere din opera publicată postum *Voința de putere*.

În aforismul 341 din *Știința voioasă*, Eterna Reîntoarcere este prezentată ca un **gând-experiment psihologic**, unde ni se înfățișează două variante de atitudini: fie suntem zdrobiți sub greutatea acestui gând, fie jubilăm de fericire că o asemenea afirmare totală a vieții este posibilă. Pentru cea din urmă variantă trebuie să ne iubim pe noi înșine și viața noastră. Gândul Eternei Reîntoarceri ne determină să reflectăm mai mult la ce fel de tip de om, de comportament și mod de viață vrem să avem. Greutatea Eternei Reîntoarceri ne dezvăluie întrebarea fundamentală: *ce ar trebui să îmi doresc să vreau să se repete etern?*, și apasă asupra deciziei din clipă, știind că fiecare acțiune prezentă se va reîntoarce veșnic. Eterna Reîntoarcere ne determină să revenim la instinctele, pasiunile noastre și la afirmarea totală a vieții de dinainte de coruperea lor prin creștinism. Ceea ce este cu adevărat problematic la acest aforism este afirmarea faptului că aceeași viață pe care o avem acum va reveni în mod identic fără nimic nou în ea. Însă doctrina apare dezvăluită în diferite grade de intensitate, iar aceasta este prima prezentare a ei.

Eterna Reîntoarcere apare ca o contra-mișcare la creștinism (credința în viața de apoi), la budism și metempsihoză (cu credința în viața anterioară și reîncarnare), la negarea vieții (pesimismul lui Schopenhauer, contrapunându-i afirmarea vieții), la Inelul Nibelungilor a lui Wagner (opunându-i Marele Inel al Eternei Reîntoarceri), la axiome universale valabile (la polul opus aflându-se gândirea sa genealogică), la timpul liniar (opunându-i timpul ciclic). De asemenea, doctrina Eternei Reîntoarceri este concepută ca o contra-mișcare la Unu imuabil (orice ființă superioară transcendentă, opunându-i pluralității perisabile reîntoarce etern), la rai

ca bucurie pur abstractă (contrapozitie la înțelegerea vieții ca fiind ea însăși plăcere inseparabilă de suferință), la Iisus, fiul lui Dumnezeu (opunându-i fiul omului necreștin), la Ideile lui Platon (această doctrină poate fi numită *Ideea platonice a lumii de aici*), la *lucrul în sine* kantian (acest *în sine* transformat în *în mine și pentru mine* în această viață a mea).

Așadar Eterna Reîntoarcere are **caracter psihologic, anti-creștin, afirmator al vieții**, însă pare a avea și **caracter religios**, fiind legată de creștinismul căruia i se opune. Este prezentată de multe ori ca o credință și are ton religios. Probabil că Nietzsche a vrut să înlocuiască credința veche a omenirii care acționează într-un anumit mod determinată de creștinism, cu credința în Eterna Reîntoarcere a Aceluiași, și ca umanitatea transformată să trăiască în conformitate cu această nouă credință, remodelând forma existenței noastre actuale.

În concepția mea, în opera *Așa grăit-a Zarathustra*, în textul *Despre viziune și enigmă*, în parabola cu poarta deasupra căreia scrie Clipă, sub care se întâlnesc trecutul și viitorul, se află **cheia interpretării Eternei Reîntoarceri**. Pentru Nietzsche, nu există timp absolut liniar în care acțiunile din trecut să se impună cu fatalitate asupra evenimentelor din viața mea prezentă. Dacă ar fi așa, atunci semnificația psihologică a acestui gând nu ar avea valoare, supraomul nu ar fi posibil nicicând, alegerile de sine nu mi-ar mai aparține, nu ar mai exista originalitate, depășire de sine, bucuria creației, nu ar mai exista nimic nou. Însă tocmai posibilitatea schimbării există. Impactul psihologic - de exemplu cel al Eternei Reîntoarceri - aduce cu sine voința de modificare și elevație, iar acest lucru este posibil, deoarece orice schimbare pe care o fac în prezent, o fac și pentru viitor, dar în special și pentru trecut -, aceste unități temporale fiind contopite într-un singur punct de pe cercul existenței mele. Deciziile mele din prezent determină extensia trecută a eternei mele vieți reîntoarse, și astfel, întreg cursul circular al acesteia.

Unicului Dumnezeu creștin i se opune **Dionysos ca zeu plural**, care este atât voință de putere cât și Eternă Reîntoarcere, cea mai radicală afirmare a sinelui ca pluralitate controversată căreia reușește să îi dea o formă într-un proces continuu de creație și distrugere.

În încheierea ultimului capitol, propun trei ipoteze pentru interpretarea Eternei Reîntoarceri: 1) Eterna Reîntoarcere ca repetiție identică fără nimic nou în ea, însă resimțită diferit la nivel cognitiv, psihologic și emoțional, 2) Eterna Reîntoarcere a aceleiași vieți a unui individ care se manifestă în fiecare din vieți ca persoane diferite, 3) Clipa decizională

care aduce cu sine întreaga serie de evenimente din viață. Toate aceste trei ipoteze intră sub dimensiunea Eternei Reîntoarceri ca **doctrină a eternizării sinelui**. Acest lucru presupune o conștiință a sinelui care leagă eurile din viețile reîntoarse etern, o memorie imensă și un unghi de cercetare cu necesitate psihologic. Amintirile din sinele etern se află în stare latentă în inconștient și subconștient, și în stare de veghe în conștiință. Poate că întreaga filosofie a lui Nietzsche gravitează în jurul problematicii completei conștientizări a sinelui etern prin care am deveni capabili să afirmăm total viața, amintindu-ne de toate eurile din viața noastră reîntoarsă veșnic.

Concluziile tezei cuprind prezentarea următoarei interpretări asupra ideii de Eternă Reîntoarcere: aceeași viață a omului reîntoarsă etern, deci **viețile lui sunt identice temporal, distincte numeric, și pot fi distincte calitativ**. Sinele ființei umane este doar un punct din cercul devenirii și revenirii universale, iar până când mersul circular revine la acest punct, trec numeroase ere - pentru a ne exprima în termeni temporali umani obișnuiți -, însă trece zero timp între sinele conștient din cerc și următorul sine conștient din același cerc. Nu există un sine prim, însă îi putem distinge prin numerotare.

Prezentul coincide cu viitorul și cu trecutul, așadar orice modificare fac în prezent față de sinele meu din viața precedentă se va include în sinele meu din viața viitoare. Toate întâmplările și deciziile sinelui trecut mi se repetă întocmai dacă nu fac schimbări. Dar dacă voi face modificări, ele mi se vor repeta în viața viitoare, deoarece am acționat și în trecut, iar acesta revine identic. Propun chiar un Teo al conștiinței și memoriei colective a sinelui vieții repetate etern, cu care acesta se află într-un dialog intim.

BIBLIOGRAFIE PRINCIPALĂ SELECTIVĂ

- Nietzsche, Friedrich: *Opere complete*, vol. I-IV, Ediție Critică științifică în 15 volume de Giorgio Colli și Mazzino Montinari, traducere de Simion Dănilă, Editura Hestia, Timișoara, 1995-2005.
- Nietzsche, Friedrich: *Așa grăit-a Zarathustra. O carte pentru toți și nici unul*, traducere de Ștefan Augustin Doinaș, Editura Humanitas, București, 1994.
- Nietzsche, Friedrich: *Așa grăit-a Zarathustra. O carte pentru toți și nici unul*, introducere, cronologie și traducere de Ștefan Augustin Doinaș, Editura Humanitas, București, 2000.
- Nietzsche, Friedrich: *Știința voioasă, Genealogia moralei, Amurgul idolilor*, traducere de Liana Micescu, traducerea versurilor de Simion Dănilă, Editura Humanitas, București, 1994.
- Nietzsche, Friedrich: *Dincolo de bine și de rău. Preludiu la o filosofie a viitorului*, traducere de Victor Scoradeț, Editura Ideea Europeană, București, 2004.
- Nietzsche, Friedrich: *Ecce Homo*, traducere de Mircea Ivănescu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994.
- Nietzsche, Friedrich: *Știința voioasă*, traducere de Liana Micescu, traducerea versurilor de Simion Dănilă, Editura Humanitas, București, 2006.
- Nietzsche, Friedrich: *Nașterea tragediei. Considerații inactuale I-IV, Scrieri postume (1870-1873), Opere complete 2*, Ediție Critică științifică în 15 volume de Giorgio Colli și Mazzino Montinari, traducere de Simion Dănilă, Editura Hestia, Timișoara, 1998.
- Nietzsche, Friedrich: *Voința de putere*, traducere și studiu introductiv de Claudiu Baci, Editura Aion, Oradea, 1999.

BIBLIOGRAFIE SECUNDARĂ SELECTIVĂ

- Antoranz, Sergio: El cuerpo como laboratorio moral, în González, Mariano Rodríguez (editor): *Nietzsche y la transvaloración de la cultura*. Editorial Arena Libros, Madrid, 2015.
- Bertram, Ernst, *Nietzsche. Încercare de mitologie*, Editura Humanitas, București, 1998.
- Boboc, Alexandru, *Nietzsche între elenism și modernitate sau dincolo de actual și „inactual”*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2003.
- Boboc, Alexandru, *Filosofi contemporani. Fenomenologie, hermeneutică și ontologie (de la Brentano și Nietzsche la Heidegger și Sartre)*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2006.
- Deleuze, Gilles, *Nietzsche*, Editura All Educațional, București, 1999.
- Deleuze, Gilles, *Nietzsche și filosofia*, Editura Ideea Europeană, București, 2005.
- Denat, Céline; Wotling, Patrick, *Dictionnaire Nietzsche*, Éditions Ellipses, Paris, 2013.
- Ferraris, Maurizio, *Nietzsche e la filosofia del novecento*, Strumenti Bompiani, Milano, 2009.
- Fink, Eugen, *La philosophie de Nietzsche*, Les Éditions de Minuit, Paris, 1965.
- Foucault, Michel, „Nietzsche, Freud, Marx”, și „Nietzsche, genealogia, istoria”, în *Theatrum Philosophicum. Studii, eseuri, interviuri, (1963-1984)*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2001.
- Frenzel, Ivo, *Friedrich Nietzsche*, Editura Teora, București, 1997.
- Gorgoi, Lucia, *Friedrich Nietzsche și cultura română interbelică*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2000.
- Heidegger, Martin, *Metafizica lui Nietzsche*, Editura Humanitas, București, 2005.
- Heidegger, Martin, *Despre Eterna Reîntoarcere a Aceluiași*, Editura Humanitas, București, 2014.
- Jaspers, Karl, *Nietzsche. Introduction à sa philosophie*, Éditions Gallimard, Paris, 1950.
- Kaufmann, Walter, *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist*, Princeton University Press, 1950.

- Klossowski, Pierre, *Nietzsche et le Cercle Vicieux*, Mercure De France, Paris, 1969.
- Loeb, Paul: *Identity and Eternal Recurrence*, in: Keith Ansell Pearson (editor): *A Companion to Nietzsche*, Blackwell Publishing, 2006.
- Löwith, Karl, *Nietzsche: philosophie de l'éternel retour du même*, Éditions Calmann-Lévy, Paris, 1991.
- Löwith, Karl, *De la Hegel la Nietzsche, Ruptura revoluționară în gândirea secolului al nouăsprezecelea*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2013.
- Magnus, Bernd (editor): *The Cambridge Companion to Nietzsche*, Cambridge University Press, 2006.
- Muscă, Vasile, *Marea amiază, Studii și eseuri despre Nietzsche*, Editura Ideea Europeană, București, 2014.
- Nehamas, Alexander, *Nietzsche. Life as literature*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1985.
- Rădulescu-Motru, Constantin, *F. W. Nietzsche: viața și filosofia sa*, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1997.
- Salomé, Lou Andreas, *Friedrich Nietzsche à travers ses oeuvres*, Les Cahiers Rouges, Bernard Grasset, Paris, 1992.
- Sârbu, Cristina Maria, *Nietzsche și muzica*, Editura Ideea Europeană, București, 2004.
- Secolul 21, *Nietzsche, Un precursor al secolului XX*, Colocviu internațional, Uniunea Scriitorilor din România și Fundația Culturală Secolul 21, București, 2001.
- Simmel, Georg, *Schopenhauer and Nietzsche*, University of Illinois Press, 1991.
- Small, Robin: Nietzsche and cosmology, in Pearson, Keith Ansell: *A companion to Nietzsche*, Blackwell Publishing, 2006.
- Tanner, Michael, *Friedrich Nietzsche*, Editura All Educațional, București, 2010.
- Tongeren, Paul van, *Critica moralei la Nietzsche*, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2005.
- Tongeren, Paul van, *Reinterpretarea culturii moderne. Introducere în filosofia lui Nietzsche*, Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2004.
- Vattimo, Gianni, *Subiectul și masca*, Editura Pontica, Constanța, 2001.
- Yalom, Yrvin, *Plânsul lui Nietzsche*, Editura Humanitas, București, 1995.